

Den økonomiske Lovgivning i det tyske Rige 1871—1881.

Af

Aleksis Petersen-Studnitz.

II.

Næringsfriheden trænger igjennem, og Reaktionsbestræbelser følge paa. Gewerbe-Ordnung (21. Juni 1869), Freizügigkeit (1. Novbr. 1867), Unterstützungswohnsitz (6. Juni 1870). Næringsloven og dens Tillægslove: L. 12. Juni 1872, L. 2. Marts 1874, Hjelpekasselove 7. og 8. April 1876, Maskinistlov 11. Juni 1878, Lærlinge- og Fabriklov 17. Juli 1878, L. 23. Juli 1879, Theaterlov 15. Juli 1880, Lavslov 18. Juli 1881. Erstatningslov 7. Juni 1871. Kontraktsbrud. Arbejdsretter. Literær Ejendomsret 11. Juni 1870. Varemærkelov 30. Novbr. 1874. Mønster- og Modelbeskyttelseslov 11. Jan. 1876. Patentlov 25. Maj 1877.

Den tyske Rigsforfatning bestemmer i sin Art. 3: «For hele Tyskland bestaar der et fælles Indigenat med den Virkning, at enhver Forbundsstats Undersaat (Statsborger) i enhver anden Forbundsstat er at behandle som Indfødt og i Overensstemmelse dermed . . . at tilstede Adgang til at drive Næring . . . under samme Forudsætninger som Statens egne Borgere.» Og i Art. 4; «Rigets Tilsyn og Rigslovgivningen ere følgende Anliggender undergivne: 1) Bestemmelser . . . om Næringsdrift . . .» Begge Artiklers Indhold er for Tiden gjældende Ret i det hele tyske Rige. Lignende Bestemmelser fandtes allerede i det nordtyske Forbunds Forfat-

ning. Fra dem udgik Reformen af den tyske Næringslovgivning.

D. 21. Okt. 1867 afgaves i de tyske Forbundsregeringers Navn følgende Erklæring i Rigsdagen: Forbundskansleren vil hos Forbundspræsidiets søge Bemyndigelse til i Forbundsraadets næste Session at forelægge en paa Næringsfrihedens Grundlag hvilende Næringslov for det nordtyske Forbund. Og i samme Møde besluttede Rigsdagen: at opfordre Forbundskansleren til at forelægge den næste Rigsdag en paa Næringsfrihedens Princip hvilende almindelig Næringslov.

Allerede tidligere havde man i Preussen arbejdet paa en Reform af Næringslovgivningen. Paa det i den Anledning indsamlede Materiale byggedes det Udkast til en ny Næringslov for det nordtyske Forbund, som Forbundskansleren i April 1868 fremkom med. Det fandt imidlertid, som ikke værende liberalt nok, ikke Rigsdagsudvalgets Billigelse, og Forhandlingerne om det afbrødes. Derimod vedtoges efter Forslag af Rigsdagsmændene Lasker og Miquel en Lov (af 8. Juli 1868), der, indtil en endelig Næringslov var vedtagen, indførte nogle af Næringsfrihedens Sætninger i Forbundslovgivningen (Ophævelse af Lavstvang, af Byernes Privilegium paa visse Industrier, af Forbud mod samtidig Drift af forskjellige Næringer o. s. v.) Denne saakaldte «Nothgewerbegesetz», der kun havde en provisorisk Karakter, maatte føres videre, og føres videre i Retning af Næringsfrihed, — og d. 21. Juni 1869 publiceredes Næringsloven for det Nordtyske Forbund, Loven traadte for en Del i Kraft d. 1. Okt. 1869, for den øvrige Del d. 1. Jan. 1870.

Loven omfattede oprindeligt det Nordtyske Forbund.

I 1870 udvidedes dens Bestemmelser til at omfatte det «tyske Forbund», og da den tyske Rigsforfatning, af 1871, udkom, blev den en «Rigslov». I de sydtyske Stater traadte den, med nogle Modifikationer, i Kraft i Løbet af Aarene 1871 og 1872. Og fra 1. Jan. 1873 har den været gjældende Ret i det tyske Rige, med Undtagelse af Elsass-Lothringen, hvor den kun tildels gjælder. «Skjønt Rigslov er dog dens paa det tidligere nordtyske Forbund beregnede Redaktion ikke bleven berigtiget . . . Dens Titel som «Gewerbeordnung für den norddeutschen Bund» er ikke udtrykkeligt bleven ændret. Lovgivningens og Administrationens Sprog har tildels betegnet den som «Gewerbeordnung für das Deutsche Reich», i den sidste Tid slet og ret som «Gewerbeordnung».*)

Omkring die «Gewerbeordnung» grupperede en Række af andre Love sig. Uden Retten til frit at vælge sit Opholdssted og til at nedsætte sig, hvor man vilde, vilde Næringsfriheden være en Illusion. En Række af Love vedrørende det i Forbundsforfatningen proklamerede Princip: «die Freizügigkeit», bidrog væsenlig til Arbejderstandens Emancipation. Særlig vigtig her er Loven af 6. Juni 1870 om «Unterstützungswohnsitz», der brød med det tidligere snævre Hjemstedssystem og sikrede den nødlidende Arbejder Understøttelse ogsaa udenfor hans nedarvede Hjemstedskommune. Flere Love om Nærings- og Arbejderforhold kom i Tiden nærmest før og efter Næringslovens Udstedelse til, om hvilke det kan siges: at de

*) Jfr. Indledningen til Regeringsraad Bergers Text-Udgave af «Deutsche Gewerbe-Ordnung», Berlin u. Leipzig 1881.

vilde have været umulige under Tysklands tidligere Splittethed, og at de staa i nøje Forbindelse med Rigsenheden. Om hele denne Lovgivningsvirksomhed strax før og efter det tyske Riges Grundlæggelse siger en af den liberale Økonomis Førere *), at den «Unifikation» og «Kodifikation», den bragte, nødvendigvis maatte ske i Retning af Frihed, at Næringsfriheden var bleven en «historisk Nødvendighed», og at det følgelig ikke nyttede at prøve paa at hindre dens Gjennemførelse. Dermed benægtes naturligvis ikke, at den Ordning, der faktisk gennemførtes, lider af Fejl og Ufuldstændigheder. Det laa i Sagens Natur, at det Ny mere maatte bestaa i Bortryddelsen af Hindringer og Indskrænkninger, i negative Forholdsregler, end i Indførelsen af ny Institutioner, i positive Forholdsregler. «Altid», siger den citerede Forfatter, dog med nogen Overdrivelse, «vil den Kjendsgjerning staa fast, at paa det politiske saavel som paa det socialpolitiske Omraade blev de betydeligste Rettigheder skænket den tyske Arbejderstand uden Kamp og uden dens Anstrængelser. Paa det politiske Omraade: den almindelige Stemmeret, paa det økonomiske fremfor mange andre: Koalitions- og Transaktionsfrihed. Sjældent, maaske aldrig skete et saa stort Skridt som dette ved Borgerstandens fri Initiativ, uden ydre Tvang, af fordomsfri Retsfølelse. Borgelige Rigsdagsmænd i indflydelsesrige politiske og økonomiske Stillinger, borgerlige Foreninger og ansete Organer for den offentlige Mening havde i Preussen allerede længe skyndet paa Reformen . . . Ulykken vilde

*) H. B. Oppenheim, die Gewerbefreiheit u. der Arbeitsvertrag 2. Aufl. Breslau, W. Koebner.

nu, at den unge Friheds Lømmelaar faldt sammen med en ved Overspekulation i en overdreven Grad hidset økonomisk Epoke, saa at Anomalien i de ved dette Sammentræf hidførte Fremtoninger anrettede en slem Forvirring hos alle Halvtænkere, der uden methodisk Undersøgelse pleje at bringe alle paa hverandre følgende Kjendsgjæringer i Forhold til hverandre som Virkning til Aarsag. Gründervæsenets Overmod begunstigede middelbart det Overmodige i Arbejderforbindelsernes Optræden og Fordringer. Aktiespekulanternes gale Beregninger fremkaldte de i overdrevne Lønningsforbedringer spekulerende Arbejderkredsens gale Beregninger. Det grelt fremtrædende Misforhold mellem Erhverv og Gevinst skaffede den socialistiske Anskuelsesmaade mange Tilhængere, selv i dannede Kredse. Da Tilbageslaget med sin Katzenjammer kom, saa de, der var blevne rammede, sig om efter en Syndebuk for ikke at bekjende deres egen Skyld, og Lovgivningen blev nu gjort ansvarlig for de økonomiske Kalamiteter. Haandværkeren anklagede Næringsfriheden, Landmanden anklagede Arbejderens Ret til frit at drage, hvorhen han vil («Freizügigkeit») og Fattigloven («Unterstützungswohnsitz»), og den skuffede Kapitalist anklagede Lovens Normativbetingelser for Aktieselskaber. Ingen af dem vilde indse, at de samme Onder ofte vare fremtraadte i endnu stærkere Grad baade i Tiden før de ny Love og i andre Lande, hvor andre Systemer herskede . . .»

Fra de forskjelligste Sider er der da blevet stillet Forlangender om Forandringer i den dog endnu saa unge Næringslov: fra dem, der ville have de i den nedlagte Principer yderligere udviklede, og fra dem, der

ville have dem tilintetgjorte, fra Liberale og Reaktionære og Revolutionære.

De Reaktionære, der have øst deres Næring af den økonomiske Misère, som Tyskland led under i Halvfjerdsernes anden Halvdel, oversaa eller vægrede sig ved at erkjende, at Næringsloven af 21. Juni 1869 i sine Hovedtræk var en uundgaaelig Nødvendighed. Næringsfriheden bestod allerede tildels i Preussen siden 1810 og 1811, om der end i Fyrreterne gjordes nogle Tilbageskridt; den bestod i Sachsen og Oldenburg, i Nassau og Bremen. Württemberg og Baden havde den tildels siden 1862, Bayern siden 1868. Naar det var det nordtyske Forbunds Opgave at «unificere» Næringsforholdene, saa maatte denne Unifikation, naar Forholdene vare saaledes som de vare, ske i Retning af Frihed. Efter at det fælles tyske Indigenat var indført, og Retten til at drage hvorhen man vilde, og nedsætte sig hvor man vilde, var anerkjendt, gik det umuligt an at holde de Næringsdrivende i Cassel og Hannover bag Skranker, der ikke gjaldt i Dresden, Bremen eller Oldenburg*). Men nøje sammen med Næringsfriheden hænger Borgernes fri uhindrede personlige Bevægelighed, og imod denne «Freizügigkeit» har de Reaktionæres Angreb da ogsaa rettet sig. I adskillige tyske Stater anerkjendtes en saadan Ret ikke før 1867; men i Preussens ældre Provinser bestod den mindst siden 1842, i Sachsen siden 1834; og det var ganske umuligt at udføre Rigsforfatningens Bestemmelser om fælles Indigenat anderledes end derved, at man udvidede det,

*) Die Gesetzgeb. d. letzten sechs Jahre. 1876.

der gjaldt i tre Fjerdedele af Forbundsomraadet, til at gjælde over det hele» *).

Dette skete da ved Loven af 1. November 1867 om «die Freizügigkeit», der i sin § 1 opstillede følgende Hovedgrundsætning:

Enhver af Forbundets Undersaatter har Ret til indenfor Forbundsomraadet: 1. at opholde sig eller nedsætte sig paa ethvert Sted, hvor han er i Stand til at forskaffe sig egen Bolig eller Underhold; 2. at erhverve Grundejendom af enhver Art paa ethvert Sted; 3. og at drive enhver Industri, under de for Indfødte gjældende lovlige Bestemmelser. I Udøvelsen af disse Rettigheder tør den Paagjældende hverken hindres af sit Hjemsteds Øvrighed eller af Øvrigheden paa det Sted, hvor han vil opholde eller nedsætte sig.

Og endelig var Loven af 6. Juni 1870 om «Unterstützungswohnsitz», mod hvilken de Reaktionæres tredje Stormangreb har rettet sig, et nødvendigt Supplement til Lovene om frit Valg af Opholdssted, af Næring o. s. v.

Loven — der i sin § 1 opstiller den Grundsætning, at alle det nordtyske Forbunds [nu: det tyske Riges] Undersaatter i enhver af Forbundets [Rigets] Stater ere at behandle paa samme Maade som Indfødte med Hensyn til den offentlige Understøttelses Art og Maade og med Hensyn til Erhverv og Tab af Forsørgelsessted —, bragte Enhed i det tyske Understøttelsesvæsen, der tidligere i Tysklands forskellige Stater havde været meget forskjelligt ordnet. Efter de Love **), der indtil

*) l. c.

**) Jfr. «Deutscher Reichsanzeiger» af 18. Novbr. 1871, Ind-

den 1. Juli 1871 gjaldt i det preussiske Monarkis otte ældre Provinser, erhvervedes der der Forsørgelsessted ved et étaarigt eller — naar den Ny-Ankomne ikke havde gjort Anmeldelse til Politiet — ved et treaarigt Ophold i den paagjældende Kommunes Fattigdistrikt, og gik atter tabt efter en treaarig Fraværelse. Understøttelsen af de Trængende, der paa den Maade havde tabt deres Forsørgelsessted, og som endnu ikke havde erhvervet noget nyt Forsørgelsessted ved fortsat Ophold i en og samme Kommune, de saakaldte Land-Fattige, «Landarmen», overtoges af større (Provinsial-, Kommunal-, Kreds-) Forbund, de saakaldte «Land-Armenverbände», og i det enkelte Tilfælde af det «Land-Armenverband», i hvis Distrikt den paagjældende Person opholdt sig ved Trangens Indtrædelse. — Efter de andre tyske Staters Lovgivning erhvervedes «Heimathsrecht» eller «Wohnrecht» ved udtrykkelig Reception i Kommunen eller ligeledes efter en vis Opholdsperiode, der dog var meget forskjellig (i Mecklenburg 2 Aar, i Oldenburg, Lübeck og Anhalt 3 Aar, i Sachsen, Hannover m. fl. Stater 5 Aar, i atter andre 6, 10, ja 15 Aar), og desuden fordredes oftest Anmeldelse for Politiet, selvstændigt Erhverv eller andre «Kvalifikationer». Hovedforskjellen mellem disse Lovgivninger og den ovennævnte preussiske viste sig imidlertid deri, at i Staterne udenfor Preussen kunde en engang erhvervet «Heimathsrecht» eller «Wohnrecht» aldrig tabes alene ved Fraværelse, men kun ved Erhvervelse af en ny Hjemstedsret. Disse Lovgivninger kjendte ikke noget

ledning til C. Hahns Udgave af Lovene om «Unterstützungswohnzitz, Freizügigkeit» etc. Berlin 1872.

til «Landfattige» og følgelig heller ikke til «Land-Armenverbände». Følgen heraf kunde under visse Omstændigheder blive, at den Trængende, ogsaa efter lang Fraværelse kunde dirigeres tilbage til det gamle for ham i Mellemtiden fremmed bleve Hjem, og denne Følge af Systemet viste sig paa en desto betænkeligere Maade, jo vanskeligere Erhvervelsen af et nyt Hjem i de enkelte Stater gjordes ved Speciallovgivningen. — Trods stærk Modstand fra Tilhængerne af det sidst nævnte System, adopteredes den gammelpreussiske Lovgivning, idet Loven om «Unterstützungswohnsitz», — der i sine §§ 9—21 omhandler, hvorledes Forsørgelsessted erhverves ved Ophold eller ved Giftermaal eller ved Afstamning —, om Erhvervelsen ved Ophold opstiller (i § 10) denne Hovedgrundsætning: Den, der efter at være fyldt 24 Aar uafbrudt i to Aar har haft sit sædvanlige Ophold indenfor det stedlige Fattigdistrikt, erhverver derved her sit Forsørgelsessted. Nogen forudgaaende Anmeldelse eller andre «Kvalifikationer» udkræves ikke. Forsørgelsesstedet tabes atter efter to Aars Fraværelse, og de nøjere Bestemmelser om Tab heraf gives i §§ 22—27. Den offentlige Understøttelses Organer (§§ 2—8) ere dels (og principaliter) de lokale «Orts-Armenverbände», dels (og subsidiært, ligeoverfor Personer, hvis Understøttelse intet «Orts-Armenverband» er forpligtet til at overtage) de saakaldte »Land-Armenverbände». Enhver Kommune maa paatage sig den foreløbige Understøttelse af de Personer, der, i det Øjeblik da de blive trængende, befinde sig i deres Distrikt; og eventuelt kunne de gjøre Regres gjældende enten mod det «Orts-Armenverband», i hvis Distrikt den foreløbige Understøttede har sit Forsørgelsessted, eller

— naar han overhovedet ikke har noget Forsørgelsessted, altsaa hører til de «Landfattige» — imod det «Land-Armenverband», i hvis Distrikt han befandt sig, da han blev trængende, altsaa imod det «Land-Armenband», som den foreløbigt understøttende Kommune selv hører til. — Disse Grundbestemmelser har Loven af 6. Juni 1870 udførligt udviklet, og desforuden giver den en Række detaillerede Forskrifter om de nævnte Fattigbestyrelsers Organisation, om deres Pligter og Rettigheder (§§ 28—33), om Stridigheder imellem dem (§§ 34—59), om deres Forhold indbyrdes og til andre Forpligtede (§§ 61—62) og til Avtoriteterne (§§ 63—64), om Understøttelse af trængende Udlændinge (§§ 60), endelig om Lovens Ikrafttræden (§ 64).

Imod denne Lov har, som antydet, de reaktionære Partier været yderligt forbitrede, baade strax ved dens Vedtagelse og ned til den nyeste Tid: endnu ifjor fremsatte von Varnbüler i den tyske Rigsdag Forslag om en Revision af den. Forslaget var et Udtryk for den i det vestlige og sydlige Tyskland udbredte Mening, at det gamle Hjemstedsbegreb bør kaldes tillive igjen og Erhvervelsen af ny Forsørgelseskommune vanskeliggjøres. Men fra det nordøstlige Tyskland, hvor en ganske modsat Opfattelse hersker, er der udgaaet Forslag om at begrænse To-Aars-Fristen til en En-Aars-Frist og overhovedet om yderligere at slappe Lovens indskrænkende Bestemmelser. Ligeoverfor de Liberales Modstand har det da hidtil ikke været gjørligt at gennemføre de Varnbüler'ske Forslag.

Yderligere Forlangender om Forandringer i Næringsloven og de om den sig grupperende Love ere blevne stillede, Forlangender om en ny Organisation af Haand-

værkerstanden, ny fælles Organer for Arbejdsgivere og Arbejdere, lovligt anerkjendte Organer med offentlige Funktioner, Reformers i Lærlingevesenet, den tekniske Undervisning, Bestemmelser om Kontraktsforholdet, om strafferetlig Behandling af Brud paa Arbejdskontrakter etc.

De vedtagne Tillægslove til Næringsloven ere disse:

I. Lov af 12. Juni 1872. Ændrede nogle Straffebestemmelser i Næringsloven.

II. Lov af 2. Marts 1874. Nævner en Række af Industrieforretninger, der ere farlige eller ubehagelige for den omboende Befolkning eller for Publikum overhovedet, og som derfor udkræve en speciel Tilladelse fra Øvrigheden.

III. Lov af 7. April 1876 om indskrevne Hjælpekasser. Opstiller de Betingelser, under hvilke Kasser, der have gjensidig Understøttelse af deres Medlemmer i Sygdomstilfælde til Formaal, opnaa Rettigheder som «indskrevne Hjælpekasser».

IV. Lov af 8. April 1876 om Forandring af Titel VIII i Næringsloven. Sluttes sig til nys nævnte Hjælpekasselov.

V. Lov af 11. Juni 1878 om Maskinisters Næringsdrift paa Sødampskibe.

VI. Lov af 17. Juli 1878 om Forandring af Næringsloven. Om Svende, Medhjælpere, Lærlinge og Fabrikarbejdere.

VII. Lov af 23. Juli 1879 om Forandring af nogle Bestemmelser i Næringsloven, vedrørende Pantelaanervirksomhed m. m.

VIII. Lov af 15. Juli 1880 om Forandring af Nær-

ingslovens § 32, om Skuespildirektørers Afhængighed af Øvrighedens Tilladelse til at drive Næring.

IX. Lov af 18. Juli 1881 om Forandring af Næringsloven, Lavsloven. —

Efter de ved disse Love foretagne Ændringer fremtræder den tyske Gewerbe-Ordnung*) nu som en moderat frisindet Lov, der har undgaaet alle Yderligheder, men som maaske netop derfor bekæmpes baade fra Venstre og Højre, ubetinget mest dog fra Højre.

I sin Titel I (§§ 1—13) giver den de «almindelige Bestemmelser». Her ere strax i de første Paragrafer Næringsfrihedens Principer nedlagte: «Næringsdrift staar Enhver fri», forsaavidt Loven ikke udtrykkeligt foreskriver særlige Undtagelser eller Indskrænkninger (§ 1). «Forskjellen mellem By og Land med Hensyn til Næringsdrift» er ophørt (§ 2). «Samtidig Drift af forskjellige Næringer er tilladt saavel som det at drive samme Næring paa flere Steder eller at have flere Salgssteder. Haandværkerne ere ikke indskrænkede til kun at forhandle de af dem selv forfærdigede Varer» (§ 3). «Lav og Handelskorporationer have ikke Ret til at udelukke Andre fra nogen Næringsdrift» (§ 4). De tre sidstnævnte Paragrafer ere ligefrem overgaaede i Næringsloven fra den ovennævnte «Nothgewerbegesetz» af 8. Juli 1868. — § 6 — hvis nugældende Form skyldes den ovenfor under VII nævnte L. 23. Juli 1879 — er en Undtagelsesparagraf, idet den bestemmer, at Næringsloven ikke finder Anvendelse paa Bjergværkswæsen, Fiskeri, Lægevirksomhed, Anlæg af Apo-

*) Jfr. Bergers oven citerede Udgave, hvor alle Ændringer, ogsaa de nyeste, ere indførte.

theker og Handel med Lægemidler, Opdragelse af Børn for Penge, Undervisningsvæsen, Advokat- og Notarpraxis, Udvandringsagenturer og -entrepriser, Assurandører, Jernbaneforetagender, Handel med Lotterilodder, Beføjelsen til at holde offentlige Kjøretøjer, Skibsmandskabets Retsforhold paa Søskibe. Imidlertid kan denne Paragraf ikke siges at afgrænse Begrebet «Gewerbe»; en udtrykkelig Bestemmelse af dette Begreb indeholder Loven overhovedet ikke. Derfor falder ikke Alt, hvad § 6 lader uomtalt, allerede af den Grund ind under Begrebet «Gewerbe» og under Næringsloven. Saaledes ligge ikke blot de landøkonomiske Virksomheder men ogsaa Udøvelsen af literær eller kunstnerisk Virksomhed udenfor «Gewerbe-Ordnung». — Ved de følgende §§ 7—10 ophævedes de tidligere Næringsmonopoler og -privilegier («Zwangs- und Bannrechte» etc.) og Erhvervelsen af ny saadanne Privilegier forbødes. Forøvrigt var allerede ved Næringslovens Udstedelse de fleste af disse Privilegier fjærnede i de fleste Forbundstater (Mecklenburg dannede en Undtagelse). — Ifølge § 11 «begrunder Kjønnen ikke nogen Forskjel med Hensyn til Beføjelsen til selvstændig Næringsdrift». Og «Kvinder, der selvstændig drive en Næring, kunne i Sager vedrørende deres Næring selvstændig afslutte Retsforretninger og optræde for Retten, ligemeget om de ere gifte eller ugifte». Nogen Aldersbetingelse opstilles i Almindelighed ikke; Bissekramhandel undtagen. Ejheller er (ifølge § 13) Adgang til Næringsdrift afhængig af Besiddelsen af Borgerret; men «efter at Næringsdriften er begyndt, er den Næringsdrivende, forsaavidt dette er begrundet i den bestaaende Kommunalforfatning, paa Kommunal-

øvrighedens Forlangende efter tre Aars Forløb forpligtet til at erhverve Borgerret.»

Titel II (§§ 14—54) handler om «stehender Gewerbebetrieb». Loven bestemmer ikke dette Begreb; men derunder falde alle de Former af Næringsdrift, der ikke høre ind under «Gewerbebetriebe im Umherziehen». — De «almindelige Betingelser», Loven her opstiller (§§ 14 og 15), gaa i Hovedsagen ud paa, at den, der begynder en fast Næringsdrift, skal give den lokale Øvrighed Meddelelse herom. — §§ 16—40 omhandle de Anlæg og de Næringsdrivende, der maa have «særlig Bevilling». Af disse Paragrafer er § 16 bragt i sin nuværende Skikkelse ved den ovenfor under II anførte L. 2. Marts 1874; § 32 skyldes L. 15. Juli 1880 *) (ovenfor VIII) og §§ 30, 33—35 og 38 L. 23. Juli 1879 **) (ovenfor VII). Dette Afsnit er da egentlig et Undtagelses-Afsnit: det fastholder Bevillingssystemet i en Række af særligt nævnte Tilfælde.

«Den sande Frihed vil ikke» — som Roscher udvikler i sin ifjor udgivne «Nationalökonomik des Handels und Gewerbelebens» ***) — «saare nogen retmæssig Interesse. Derfor have de fleste Stater med Næringsfrihed endnu bestandig fastholdt en Levning af Concessionssystemet for de Næringsvirksomheder, hvis Drift, naar den er mangelfuld, vilde være almenfarlig, eller hvis Drift overhovedet paa visse Steder vilde være farlig for de Omboende eller i det Mindste i paafaldende Grad vilde forulempe dem. I det første Tilfælde maa man enten positivt ved en Prøve godt-

*) Refereret i Nationaløk. Tidsskr. XVIII.

**) Refereret l. c.

***) System der Volkswirtschaft III, S. 666—671.

gjøre at være i Besiddelse af de fornødne Kundskaber og Færdigheder; eller i det mindste udelukkes de, hvis Skudsmaal er for daarligt til, at man kan skænke deres Karakter den nødvendige Tillid. Imod at Lægevirksomheden frigives, taler f. Ex. den uberegnelige Fare, der er forbunden med en uforsvarlig Udøvelse af Lægevirksomheden, hvis Følger ofte først vise sig længe efter, og ofte slet ikke mere lade sig rette. Kun en meget ringe Del af Publikum kan rigtigt bedømme Lægerne; ogsaa de, der høre til denne Del, mister let Dømmekraften, naar de selv blive alvorligt syge. En ordenlig Uddannelse til Lægevirksomhed kræver lange Studier, megen Tid, Ulejlighed og Kapital. Blev Lægevirksomheden frigiven, maatte ogsaa Handelen med Gifte frigives. Roscher henviser til Forholdene i Nordamerika og den romerske Imperatortid med udannede og ukontrollerede Læger, der ofte blive til Giftblandere og Fabrikanter af Abortivmidler. «Kun Lægernes Samvittighedsfuldhed yder tilstrækkelig Beskyttelse; og den kan ikke fremmes bedre end ved Udviklingen af en Standsære (men en Stand kan ikke staa aaben for Alle og Enhver!) og ved Videnskabens Kontrol.» Derfor Lægevirksomhedens Udelukkelse fra Næringsfriheden ved de ovenciterede Paragrafer. Faktisk skal Tyskland imidlertid, hvor Domstolene kun yderst lempeligt tage fat paa Kvaksalvere, staa Læge-Næringsfriheden nær. Kvaksalver-Konkurrencen skader imidlertid ingenlunde de berømte Læger og Specialisterne; men den skader Huslægerne. «Hvad der gjælder om Lægevirksomheden, gjælder ogsaa om Apothekerne.» Derfor rammes ogsaa de af de citerede Undtagelsesparagrafer. Hvorledes vilde man, hvor Konkurrencen var ganske fri, kunne

være sikker paa, at Apothekerne førte de mange, kun sjældent benyttede, men dog uundværlige Lægemidler, at de ogsaa havde aabent om Natten og Helligdagene osv. Ogsaa med Hensyn til Virksomhed som Lods, Skibskaptajn, Sagfører etc. kunne Indskrænkninger være nødvendige, fordi Uduelighed her kan være almenfarlig, og fordi Kunderne her oftest ere ude af Stand til at sikre sig imod den. «Ved Sagfører- og Lærervirksomheden kommer endnu den Grund til, at det vilde være en Ulykke om disse Professioner, der skulle værne om ideale Goder, ikke blev opfattet som andet end Industri. Det samme gjælder om to af de mægtigste Folkedannelsesanstalter: Avis- og Skuespilvæsenet.» Om at Theaterdirektører maa have Bevilling se den oven citerede § 32. Om Aviserne bemærker Roscher, at i Betragtning af den umaadelige Indflydelse — navnlig paa dem, der ikke selv ere i Stand til at dømme — som en Avis-Redaktion kan udøve, er Mangelen paa enhver personlig Garanti ganske vist en Fare for Folket; og at man fremdeles lader den bestaa, er vel kun begrundet i Vanskeligheden ved at finde en politisk upartisk Kontrolinstans. «Til de Næringsveje, der ikke uden Fare kunne aabnes for Personer af daarligt Rygte, høre Beværtningsvirksomhed («en Handel, hvor den ene Part beholder sin Ro og Frihed, medens den anden med hvert Glas taber stedse mere af sin Ro og Frihed»), fremdeles Pantelaanervirksomhed, der saa let forbindes med Aager, al Bissekramhandel, hvor den naturlige Kontrol, som Kunderne som Helhed betragtet udøve, næppe er mulig. Ved mange af disse Næringsveje, (som den tyske Næringslov ogsaa rammer gennem sine Undtagelsesparagrafer) er det ikke blot den grænseløst frie, men

overhovedet den meget stærke Konkurrence, der er farlig . . . Til Forretninger, hvor Valget af Stedet for deres Udøvelse er afhængig af Øvrighedens Bevilling, hører foruden de brandfarlige og luftfordærvende, ogsaa de, der gjøre usædvanlig stærk Støj, og de, der drives ved Vandkraft, og som, hvis de kunde anlægges og foroges efter Forgødtbelindende, kunde hindre al anden Benyttelse af Vandet» (§ 16). En Betingelse for at alt det ovenfor Antydede kan overholdes er nu, at Øvrigheden faar Meddelelse om at en Næringsvirksomhed er bleven anlagt (§ 14), — en Anmeldelse, der forøvrigt ogsaa fra et statistisk Synspunkt er ønskelig.

Slutningsafsnittet (§§ 41—54) af Titel II omhandler Omfang, Udøvelse og Tab af Næringsrettigheder.

Titel III (§§ 55—63) handler om «Gewerbebetrieb im Umherziehen». Det bestemmes, at den, der udenfor det Sted, hvor han bor, og uden egenlig at etablere sig, falbyder Varer, maa have et Legitimationsbevis. Dog behøves dette ikke til Handel med raa Land-, Skov- og Havebrugs-Produkter (§ 55). Udelukkede fra denne Handel ere spirituøse Drikke, brugte Klæder m. m., Spillekort, Lotterisedler, Værdipapirer, Krudt og exploderende Stoffer, Lægemidler og Gifte (§ 56). Personer, der have fyldt deres 21. Aar, og som have fast Bopæl, kan Meddelelse af Legitimationsbevis kun nægtes, naar de lide af afskrækkende eller smitsom Sygdom, eller ere dømte for visse Forbrydelser, eller staa under Politiets Tilsyn, eller ere berygtede paa Grund af Arbejdssky, Tiggeri, Vagabondage eller Drikkældighed (§ 57). Nærmere Bestemmelser i §§ 58—63.

Titel IV (§§ 64—71) om Markeder.

Titel V (§§ 72—80) om Taxter. De af Politiet

tidligere fastsatte Løn- og Varetaxter ere som Regel ophævede (§ 72). Bagere og Brødhandlere kunne af den lokale Øvrighed forpligtes til ved Opslag at gjøre Publikum bekendt med Pris og Vægt for de af dem forhandlede Brødsorter (§ 73). Øvrigheden kan ogsaa fastsætte Maximums-Taxter for Personer, der paa offentlige Steder udbyde deres Tjeneste, saavel som for Benyttelsen af Vogne, Heste, Baade og andre offentlige Transportmidler (§ 76). Ligesaa betingelsesvis med Hensyn til Skorstensfejere (§ 77). Apothekertaxter fastsættes af Centraløvrigheden (§ 80).

I Titel III—V er der ikke blevet gjort Forandring ved de ovennævnte Love. Derimod er Titel VI (§§ 81—104 g) om «Innungen» bleven ganske omdannet ved L. 18. Juli 1881 (ovenfor IX), der paa Afsnittet §§ 81—96 om «bestaaende Lav», o: rent frivillige Lav, har ladet følge Afsnittet om «ny Lav». Jfr. vort tidligere Referat af Lavsloven *).

Ligeledes er Titel VII (§§ 105—139 b) om industrielle Arbejdere (Svende, Medhjælpere, Lærlinge, Fabrikarbejdere) blevet helt omdannet ved den ovenfor under VI anførte L. 17. Juli 1878. Jfr. vort tidligere Referat af denne Lov **).

Titel VIII (§§ 140—141 f) om Hjælpekasser omdannedes ved den under IV nævnte L. 8. April 1876 ***).

Titel IX, om «Ortsstatuten», bestaar kun af én Paragraf, § 142, der bestemmer: «Ortsstatuten kunne

*) Nationaløk. Tidsskr. XVIII.

**) l. c.

***) Om det tyske Hjælpekassevæsen jfr. Artiklen om Arbejderforsikringen, efter Brentano, Nationaløk. Tidsskr. XIII.

med forbindende Kraft ordne de til dem ved Lov henviste industrielle Gjenstande. De affattes, efter at de paagjældende Næringsdrivende ere hørte, paa Grundlag af en Kommunalbeslutning. De udkræve Overøvrighedens Stadfæstelse. Centraløvrigheden er befojet til at sætte «Ortsstatuter», der stride mod Loven, ud af Kraft». Næringsloven har henvist forskellige Bestemmelser vedrørende Hjælpekassevæsenet, Oprettelsen af industrielle Voldgiftsretter, og unge Arbejders Forpligtelse til at besøge Fortsættelsesskoler til disse «Ortsstatuten».

Endelig indeholder Titel X (§§ 143—156) Straffe- og Slutningsbestemmelser. Nogle af de i dette Afsnit indeholdte Bestemmelser skyldes L. 12. Juni 1872.

Tæt op til de nysnævnte Love slutter sig Loven af 7. Juni 1871 om Arbejdsherrernes Forpligtelse til at udbetale tilskadekomne Arbejdere Erstatning (das Haftpflichtgesetz). Men med Hensyn til den behøve vi kun at henvise til vore tidligere Artikler om denne Sag*).

De saa livligt førte Forhandlinger om betydelige Udvidelser og Ændringer af denne Lov have endnu ikke ført til definitive Resultater.

Ejheller lykkedes det at gennemføre de den tyske Rigsdag i sin Tid forelagte Lovforslag om den kriminelle Behandling af Brud paa Arbejderkontrakter (Spørgsmaalet om en «Contractsbruchgesetz») og om Indfør-

*) Nationaløk. Tidsskr. XVII.

elsen af særlige Domstole til Afgjørelse af Stridigheder mellem Arbejdsherrer og Arbejdere (Spørgsmaalet om Indførelsen af saakaldte »Gewerbegerichte«).

Derimod er der fra de senere Aar at mærke nogle andre Love af industriel Interesse, navnlig Loven om Beskyttelse af Varemærker, om Beskyttelse af Mønstre og Modeller og om Opfindelsespatenter. Og forud for disse tre Love gik Loven om den literære Ejendomsret, som man *) har betegnet som Grundstenen for alle de senere Love om den aandelige Ejendomsret, og navnlig for de tre nysnævnte Love.

Loven af 11. Juni 1870 om den literære Ejendomsret, «Gesetz betrf. das Urheberrecht an Schriftwerken, Abbildungen, musikalischen Werken und Compositionen» bestemmer i Hovedsagen følgende:

Retten til ad mekanisk Vej at mangfoldiggjøre et literært Arbejde tilkommer Forfatteren, dennes Arvinger og retlige Efterfølgere. Enhver ikke-tilladt Mangfoldiggjørelse af et literært Arbejde, enhver kontraktstridig Forfærdigelse af ny Oplag, saavel som Trykning af Oplag paa flere Exemplarer end aftalt — betragtes som forbudt Eftertryk; Oversættelse uden Forfatterens Tilladelse kun i bestemte Tilfælde. Aftryk af enkelte Blad- og Tidsskriftartikler, med Undtagelse af novellistiske Produktioner og videnskabelige Udarbejdelser, er tilladt, naar Forfatteren ikke udtrykkelig har forbudt Eftertryk ved i Spidsen for sin Artikel at gjøre en Bemærkning herom. Ligeledes er Aftryk af Love, officielle Bekjendtgjørelser, offentlige Aktstykker, Forhand-

*) Indledningen til Webers Udgave af «Die Reichsgesetze über den Marken-, Muster- und Patentschutz», Nördlingen 1877.

linger og Taler tilladt. Endelig er — Kildeangivelse forudsat — Citater eller Aftryk af mindre Dele af et Værk, Optagelse af mindre Skrifter i et større Hele, der fremtræder som et selvstændigt Værk m. m. tilladt. Beskyttelsen gjælder i Reglen for Forfatterens Levetid og tredive Aar efter hans Død. Eftertryk medfører som Regel en Skadeserstatningspligt, og straffes desforuden med Bøder paa indtil 3000 Mark; i Stedet for Skadeserstatning kan der ogsaa, paa den Skadelidtes Forlangende, idømmes Bøder paa indtil 6000 Mark. I de enkelte Stater dannes der af Videnskabsmænd, Forfattere, Boghandlere og andre dertil skikkede Personer Foreninger af Sagkyndige, der paa Dommerens Forlangende ere forpligtede til at afgive Erklæring om de til dem rettede Spørgsmaal. Disse Foreninger af Sagkyndige ere ogsaa, naar Parterne paakalde dem, beføjede til i Erstatningsspørgsmaal at forhandle og dømme som Voldgiftsdommere. Dertil kommer beskyttende Bestemmelser mod Eftertryk af Afbildninger og musikalske Kompositioner, mod uberettiget Opførelse af dramatiske og musikalske Værker etc. — Til denne Lov slutter sig nøje to Love af 9. og 10. Januar 1876 om Beskyttelse for Forfatterretten over Værker af bildende Kunst, og om (fem Aars) Beskyttelse af Fotografier mod ubeføjet mekanisk Efterdannelse.

Loven om Beskyttelse af Varemærker («Markenschutz») er af 30. November 1874.

Ifølge denne Lov kunne Næringsdrivende, hvis Firma er indført i Handelsregistret, anmelde til Indførelse i Handelsregistret paa det Sted, hvor de ere etablerede, Tegn, der for at skjelne deres Varer fra andre Næringsdrivendes Varer skulle anbringes paa Varerne

selv eller paa disses Indpakning. (Ifølge den tyske Handelslovbog skulle ikke blot egenlige Kjøbmænd men ogsaa Fabrikanter føre et Firma, der indføres i Handelsregistret. Alle disse Næringsdrivende ere altsaa berettigede til paa den af Loven foreskrevne Maade at erhverve sig Beskyttelse af deres Varemærker. De øvrige, ikke i Handelsregistret indførte Næringsdrivende, kunne erhverve sig Beskyttelse ifølge Loven, naar de mærke deres Varer, ikke med Tegn, men med deres Navn.) Naar Tegnene udelukkende bestaa i Tal, Bogstaver eller Ord, eller naar de indeholde offentlige Vaaben eller anstødelige Fremstillinger, er deres Indførelse i Mærkeregistret at afvise. Det Firma, som først har anmeldt et Varemærke, har udelukkende Ret til at føre det. Den, der med Vidende urettelig forsyner Varer med Andres beskyttede Mærker, Navn eller Firma, eller den, der med Vidende urettelig bringer Varer med Andres Mærker, Navn eller Firma i Handelen, straffes med Bøder paa mellem 150 og 3000 Mark eller med Fængsel indtil et halvt Aar, og desuden er han forpligtet til at yde den Skadelidte Erstatning. I Stedet for denne Skadeserstatning kan han, naar den Skadelidte forlanger det, idømmes en Bøde, foruden den ovennævnte, paa indtil 5000 Mark. Det uretteligt benyttede Mærke tilintetgjøres, og kan det ikke ske paa anden Maade, tilintetgjøres den Indpakning eller selve de Varer, hvorpaa det er anbragt. Den Beskyttelse, der ifølge Loven indrømmes Indehaveren af et Mærke, udelukkes ikke derved, at Mærket gjengives med saadanne Smaaændringer, der kun ved en særlig Opmærksomhed vilde blive bemærkede. Loven har naturligvis først og fremmest det Formaal at beskytte den tyske

Industri; men udenlandske Fabrikanter ville dog, naar de anmelde deres Varemærke hos Handelsretten i Leipzig, og under Forudsætning af Reciprocitet fra den paa-gjældende fremmede Stat, ogsaa komme til at nyde godt af Lovens Beskyttelse.

Loven om Mønstre og Modeller, «Gesetz betr. das Urheberrecht an Mustern und Modellen» af 11. Januar 1876, bestemmer bl. A.:

Retten til ganske eller for en Del at efterdanne et industrielt Mønster eller en industriel Model tilkommer udelukkende sammes Ophavsmand, Forfatter, Opfinder («Urheber»). Kun ny og ejendommelige Produktioner betragtes som Mønstre og Modeller i denne Lovs Forstand. Opfinderens Ret gaar over paa hans Arvinger. Den fri Benyttelse af enkelte Motiver i et Mønster eller en Model til Fremstilling af et nyt Mønster eller Model anses ikke som Efterligning. Forbudt er enhver Efterligning, der uden den Berettigedes Tilladelse foretages i den Hensigt at udbrede den; Indførelsen af Smaa-ændringer, som kun ved Anvendelse af særlig Opmærksomhed vilde blive bemærkede, eller af ganske uvæsenlige Modifikationer i Efterligningen befrier ikke denne fra at betragtes som en forbudt Efterdannelselse. Som forbudt Efterligning anses ikke: 1. Enkeltkopier, der forfærdiges, uden at der derved tilsigtes nogen industriel Udbredelse eller Fordel (og som derfor i Reglen ikke ville skade Opfinderens Formuesinteresser). 2. Efterligning af Mønstre, der ere bestemte for Flade-Produktioner, gennem plastiske Produktioner og omvendt (altsaa er det f. Ex. tilladt at reproducere et Relief-Ornament paa Tapeter eller omvendt, men ikke at gjengive et fladt Ornament i flad Form); 3. Optagelsen af Efter-

ligninger af enkelte Mønstre eller Modeller i et literært Værk. En Betingelse for at Beskyttelse mod Efterdannelse kan opnaas, er at Opfinderen anmelder sit Mønster eller sin Model til Indførelse i Mønsterregistret, samt forsyner sin Anmeldelse med en Afbildning af Mønstret eller Modellen. Beskyttelsen strækker sig, efter Anmelderens Valg, over fra 1 til 3 Aar, og kan udvides indtil 15 Aar. Herefter retter sig Størrelse af det Gebyr, der er at erlægge. De anmeldte Mønstre indføres i Mønsterregistret uden nogen forudgaaende Prøvelse af Anmelderens Berettigelse eller af Rigtigheden af de Kjendsgjæringer, der anmeldes til Indførelse. Mønsterregistret er (ligesom Handels- og Varemærkerregistret) offentligt; det staar Enhver frit at skaffe sig attesterede Uddrag af Mønsterregistret; Enhver kan her faa Oplysning om, om et fremmed Mønster er beskyttet, og om hvem den Person er, til hvem han skal henvende sig for at faa sig Mønstret overladt. Enhver, der paa den af Loven foreskrevne Maade har anmeldt et Mønster eller en Model til Indførelse i Mønsterregistret, gjælder — indtil det Modsatte bevises — som dets Ophavsmand. Beskyttelsen mod Efterligning af Mønstre er, med nogle i Sagens Natur begrundede Modifikationer, ordnet paa samme Maade som Beskyttelse mod Eftertryk. De i Eftertryksloven omtalte Foreninger af Sagkyndige sammensættes, naar Talen er om at afgive Erklæringer om Efterligninger af Mønstre og Modeller, af Kunstnere, forskjellige Industridrivende og andre Personer, der ere fortrolige med Mønster- og Modelvæsenet. De bestaa af 10 Medlemmer, af hvilke mindst 7 skulle være tilstede ved Erklæringens Affattelse. Erklæringen (for hvilken der, paa den tabende

Parts Bekostning, betaales et Honorar paa fra 30 til 300 Mark) er ikke bindende for Dommeren *).

Afslutningen paa denne Lovgivning danner Patentloven af 25. Maj 1877. Den slutter sig i Meget (Erstatningsansvaret etc.) nøje til Mærke- og Mønsterlovene, men afviger principielt fra dem bl. A. derved, at Anmeldelse alene ikke gjør Udslaget, men at der ogsaa foreskrives en Forundersøgelse og forudgaaende Bekjendtgjørelse. Men for denne Lov have vi i sin Tid gjort udførlig Rede, og kunne henvise dertil**).

*) Jfr. Webers ovenciterede Udgave, forsynet med Indledning og forklarende Anmærkninger.

***) Nationaløk. Tidsskr. X, S. 372 fg.